

POLITIIKKA SUOSITUS / POLICY BRIEF

Pohjois-Savossa resursoitava rakenteelliseen sosiaalityöhön haavoittuvien ryhmien toimintamahdollisuuksien edistämiseksi

Koetuilla toimintamahdollisuuksilla viitataan yksilön arvioon mahdollisuuksistaan mielekkääseen elämään. Tarkastelemme pohjoissavolaisten aikuisten koettuja toimintamahdollisuuksia verraten niitä muun Suomen aikuisväestöön. Aineistoina toimivat HYPE-hankkeessa poikkileikkaustutkimuksena kerätty hyvinvointikysely 18-89-vuotialta pohjoissavolaisilta (n = 3133), sekä vertailuaineistona poiminta muun Suomen aikuisväestöstä (n = 3882). Toimintamahdollisuuksia mitataan kahdeksassa ulottuvuudessa: mahdollisuuksissa *onnellisuuteen, saavutuksiin, terveyteen, älyllisiin virikkeisiin, sosiaalisiin suhteisiin, miellyttävään elinympäristöön, omatunnon mukaan toimimiseen ja kaiken kaikkiaan*. Keskeiset, tässä kuvattuihin tuloksiin ja aiempaan tutkimukseen perustuvat havaintomme ja suosituksemme ovat:

1. Pohjoissavolaisilla on koettujen toimintamahdollisuuksien tarkastelun perusteella yleisesti ottaen hyvät mahdollisuudet elää mielekästä elämää.
2. Pohjoissavolaisista erityisesti opiskelijat ja työttömät kokivat toimintamahdollisuutensa huonoiksi. Etenkin mahdollisuudet elää miellyttävässä elinympäristössä koettiin näissä ryhmissä heikoiksi.
3. Pohjois-Savossa on resursoitava rakenteelliseen sosiaalityöhön haavoittuvien ryhmien toimintamahdollisuuksien edistämiseksi.

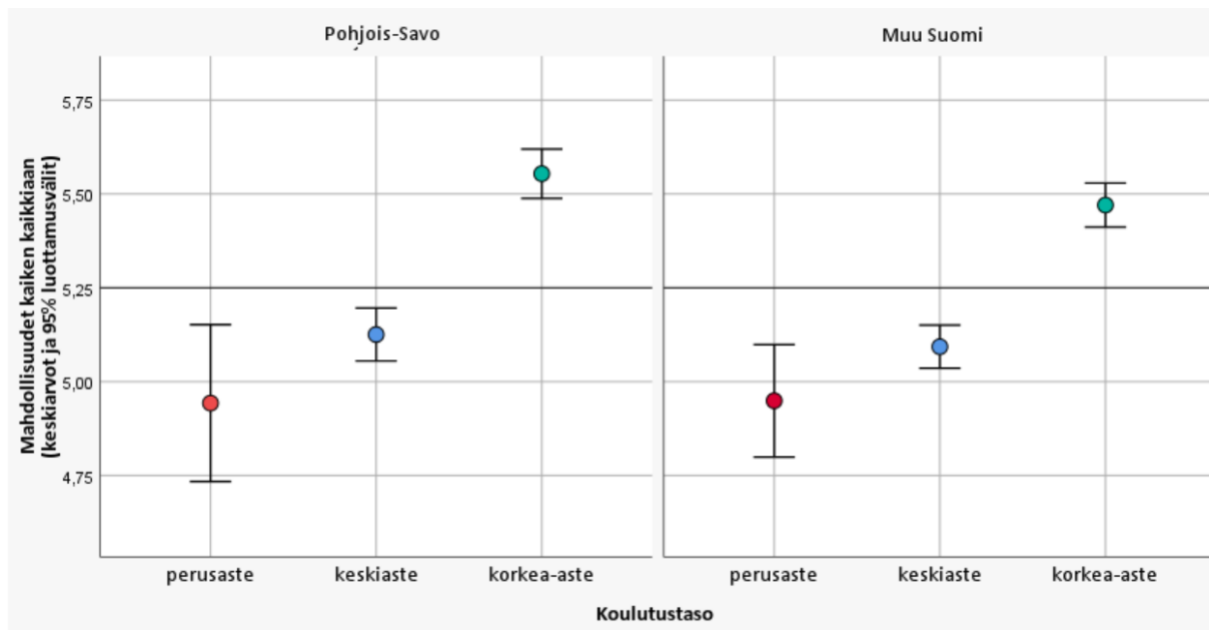
Pohjois-Savossa yleisesti ottaen hyvät mahdollisuudet mielekkääseen elämään

Vertasimme pohjoissavolaisten aikuisten koettuja toimintamahdollisuuksia muun Suomen aikuisväestöön (poiminta muilta alueilta, pois lukien Pohjois-Savo) havaiten tilastollisesti merkitseviä eroja pohjoissavolaisten hyväksi mahdollisuuksissa onnellisuuteen sekä mahdollisuuksissa miellyttävään elinympäristöön. Erot olivat kuitenkin pieniä. Onnellisuuden osalta pohjoissavolaisten (n=3128) keskiarvo oli 5.13 (ja keskihajonta 1.5) ja muun Suomen (n=3869) 5.06 (1.4). Miellyttävän elinympäristön osalta pohjoissavolaisten keskiarvo oli 5.30 (1.5) ja muun Suomen 5.23 (1.4).

Tarkastelimme myös toimintamahdollisuuksien ("mahdollisuudet kaiken kaikkiaan" eli kokoava ulottuvuus) jakautumista pohjoissavolaisten keskuudessa ikäryhmän ja sukupuolen mukaan. Havaitsimme, toimintamahdollisuuksien kokemisen vaihtelevan ikäryhmittäin, kuten on havaittu myös aiemmissa tutkimuksissa ¹. Sekä Pohjois-Savossa että muualla Suomessa aikuisväestön vanhin ikäryhmä (66-89 -vuotiaat) koki toimintamahdollisuutensa parhaimpina. Pohjois-Savossa nuorten aikuisten (18-35 -vuotiaat) sekä myöhempien keski-ikäisten (51-65 -vuotiaiden) toimintamahdollisuudet olivat alhaisempia kuin muualla Suomessa. Myös sukupuoli vaikutti toimintamahdollisuuksien kokemiseen: naiset kokivat toimintamahdollisuutensa miehiä paremmiksi niin Pohjois-Savossa, kuin muualla Suomessa.

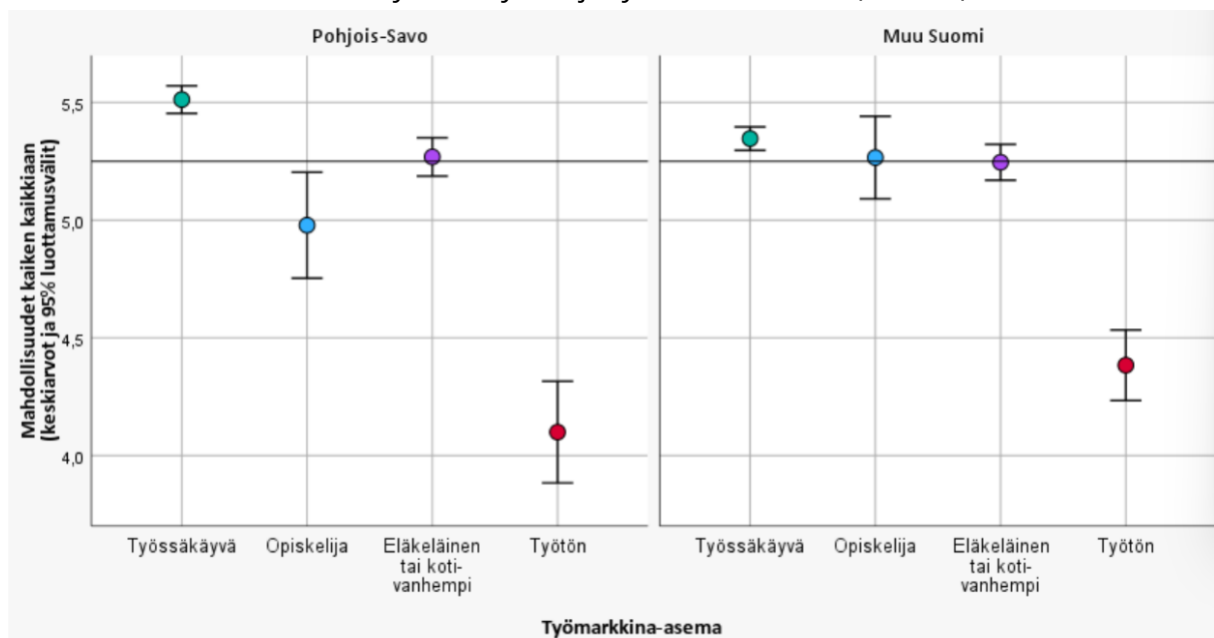
Toimintamahdollisuudet seuraavat sosioekonomista asemaa

Koulutustaso oli selkeässä yhteydessä toimintamahdollisuuksiin (kuvio 1). Korkeakoulutetut kokivat toimintamahdollisuutensa selvästi parhaimmiksi niin Pohjois-Savossa kuin muualla Suomessa.

Kuvio 1. Toimintamahdollisuuksien ('mahdollisuudet kaiken kaikkiaan') keskiarvot ja 95% luottamusvälit koulutustason (perus-, keski- ja korkea-aste) mukaan. Viiteviiva osoittaa muuttujan 'mahdollisuudet kaiken kaikkiaan' keskiarvon (5,25).

Aiempien tutkimusten mukaan asema työmarkkinoilla on toimintamahdollisuuksia vahvasti määrittävä tekijä ja havaitsimmekin merkittävän eron toimintamahdollisuuksissa työssäkävien ja työttömien välillä (kuvio 2).

Kuvio 2. Toimintamahdollisuuksien ('mahdollisuudet kaiken kaikkiaan') keskiarvot ja 95% luottamusvälit työmarkkina-aseman mukaan. Viiteviiva osoittaa muuttujan 'mahdollisuudet kaiken kaikkiaan' keskiarvon (5,25).

Pohjois-Savon osalta positiivista oli työssäkäyvien verrattain korkeammat toimintamahdollisuudet muun Suomen aikuisväestön työssäkäyviin verrattuna. Pohjoissavolaisten työttömien ja opiskelijoiden koetut toimintamahdollisuudet olivat alhaisempia verrattuna muun Suomen opiskelijoihin ja työttömiin. Vertasimme tarkemmin työttömien eri toimintamahdollisuuksien ulottuvuuksia Pohjois-Savon ja muun Suomen kesken. Pohjoissavolaiset työttömät erosivat muista suomalaisista työttömistä mahdollisuuksissa elää terveellistä elämää, elää miellyttävässä elinympäristössä, ja toimia omatunnon mukaisesti. Pohjoissavolaisista työttömistä 35 % koki mahdollisuutensa elää terveellistä elämää huonoiksi, kun vastaava luku viiteryhmässä (työttömät/muu Suomi) oli 24 %. Pohjoissavolaisista työttömistä 34 % koki mahdollisuutensa elää miellyttävässä elinympäristössä huonoiksi, kun viiteryhmästä näin koki 21 %. Pohjoissavolaisista työttömistä 16 % koki mahdollisuutensa toimia omatunnon mukaan huonoiksi, kun viiteryhmästä näin koki 9 %.

Pohjoissavolaiset opiskelijat kokivat mahdollisuutensa elää miellyttävässä elinympäristössä ja mahdollisuuksissa kaiken kaikkiaan huonommiksi kuin viiteryhmässä (opiskelijat muualla Suomessa). Pohjoissavolaisista opiskelijoista 21 % koki mahdollisuutensa elää miellyttävässä elinympäristöissä huonoiksi, kun viiteryhmästä näin koki 11 %. Pohjoissavolaisista opiskelijoista 19 % koki mahdollisuutensa kaiken kaikkiaan huonoiksi, kun viiteryhmästä näin koki 10 %.

Rakenteellinen sosiaalityö johtamaan toimintamahdollisuuksien edistämistä

Kestävä hyvinvointi ja -talous edellyttävät vaikuttavia sosiaali- ja terveystalouksia, joiden kehittämiseen tarvitaan monipuolista vaikuttavuustietoa. HYPE-hankkeen tutkimuksessamme huomio kiinnitetään *koettuihin toimintamahdollisuuksiin* hyvinvoinnin edistämisen vaikuttavuuden kehittämiseksi. Toimintamahdollisuuksien viitekehys 3 tarjoaa vaihtoehtoisen ja kokonaisvaltaisen tavan lähestyä terveyttä ja hyvinvointia korostaen resurssien tai lopputulemien sijasta ihmisten koettujen toimintamahdollisuuksien merkitystä hyvinvoinnille ja terveydelle. Toimintamahdollisuuksien on havaittu olevan tiiviissä yhteydessä koettuun hyvinvointiin 4,5,6. Koettujen eli subjektiivisten toimintamahdollisuuksien tutkimus on tärkeää, sillä ihmiset ovat taipuvaisia perustamaan toimintansa subjektiivisiin havaintoihinsa objektiivisten faktojen sijaan 7. Toimintamahdollisuuksien viitekehys kääntää hyvinvoinnin edistämisen kysymyksissä huomion yksilön vastuullistamisesta ympäröiviin rakenteisiin kysyen, *millaiset ovat yksilön mahdollisuudet ylläpitää ja edistää terveyttään ja hyvinvointiaan?*

Hyvinvointialueiden kehittämisen tulisi perustua vahvemmin hyvinvointitiedon hyödyntämiseen, minkä vuoksi tarvitsemme erilaisia mittareita, jotka mahdollistavat väestön hyvinvointiin liittyvien ulottuvuuksien monipuolista tarkastelua ⁸. Toimintamahdollisuuksien mittari täydentää olennaisesti perinteisten vointimittareiden joukkoa, tarjoten laajemman näkökulman hyvinvoinnin arviointiin. Tieto toimintamahdollisuuksien jakautumisesta ja vajeista eri väestöryhmissä ja -alueilla voi mahdollistaa epäkohtiin puuttumisen ajoissa edistään ennaltaehkäisevää hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, mikä olisi kestävä hyvinvoinnin ja -talouden kannalta ajassamme ratkaisevan tärkeää. Toimintamahdollisuuksien kontekstista tarkasteltuna Pohjois-Savosta nousivat erityisen haavoittuvana ryhminä opiskelijat ja työttömät, jotka kokivat toimintamahdollisuutensa selvästi vertailuaineistosta (muu Suomi) poimittuja viiteryhmiä huonommiksi. Pohjois-Savossa onkin ripeästi löydettävä keinot opiskelijoiden ja työttömien toimintamahdollisuuksien parantamiseksi, ennen kuin heikoiksi koetut mahdollisuudet kääntyvät lopputulemiksi (kuten sairauksiksi). Toimintamahdollisuuksien sanoma valinnanmahdollisuuksien merkityksestä ihmisten hyvinvoinnille ja terveydelle on yksinkertainen, mutta vaikuttava ja helposti omaksuttava ja se voisikin tarjota Pohjois-Savon hyvinvointialueelle kokonaisvaltaisen ja eri toimijoiden yhteistyötä integroivan yhteisen tavoitteen alueemme vahvistamiseksi.

Kuinka toimintamahdollisuuksia sitten tulisi hyvinvointialueilla edistää? Toimintamahdollisuuksien kirjo on laaja ja vajeet sekä preferenssit eri ryhmissä vaihtelevat, joten tarvitaan hyvinvointitietoon vahvemmin perustuvaa palvelujen ja laajempien toimintaympäristöjen monipuolista alueellista kehittämistä ja hyvinvointialueen eri toimijoiden yhteistyötä hyvinvointia mahdollistavien rakenteiden kehittämiseksi. Yksiselitteistä mielestämme kuitenkin on se, *keiden* toimintamahdollisuuksia tulisi edistää ja *kenen* työtä tulisi johtaa. Sosiaalityöntekijät tuntevat toimintamahdollisuuksien osaltakin haavoittuvina piirtyvät ryhmät sekä heidän toimintaympäristöjensä heikkoudet. Toimintamahdollisuuksien edistäminen sopisikin erityisen hyvin rakenteellisen sosiaalityön lakisääteisiin tehtäviin, missä keskiössä on haavoittuvien ryhmien hyvinvoinnin edistäminen juuri tietoa, kehittämistä ja yhteistyötä hyödyntäen (ks. 9). Edellytykset rakenteelliselle sosiaalityölle eivät kuitenkaan sosiaalihuollon arjessa aina toteudu: niukkojen resurssien vuoksi etusijalla on rakenteisiin vaikuttamisen sijasta ollut asiakkaiden akuuttien tilanteiden tukeminen ¹⁰. Vaikuttavammalle rakenteelliselle sosiaalityölle olisi Pohjois-Savossa kuitenkin selvästi paikkansa. Sosiaalityölle tulisi osoittaa riittävät resurssit myös sen rakenteellisen ulottuvuuden toteuttamiseksi alueemme hyvinvoinnin, kestävyys ja elinvoiman kehittämiseksi.

Tutkimusaineisto, mittarit ja menetelmät

Osana Kansallisen vaikuttavuusverkoston rahoittamaa HYPE-hanketta (Hyvinvoinnin edistämisen ja perustason sote-palveluiden integraation vaikuttavuuden parantaminen Pohjois-Savossa) toteutimme poikkileikkaustutkimuksena kyselyn täysi-ikäisille suomalaisille vuonna 2024 yhteistyössä Innolinkin ja Bilendin kanssa. Kansallisesti edustava aineisto sisältää 4003 vastaajaa ja pohjoissavolaisille kohdennettu kiintiömätön lisäotos 3082 vastausta. Hankkeen rahoitus on tullut Euroopan unionin kertaluonteisesta elpymisvälineestä (Next Generation EU). Tässä raportissa on tarkasteltu kaikkia kyselyihin vastanneita pohjoissavolaisia (n = 3133), sekä muun Suomen aikuisväestöä, josta on poistettu pohjoisavolaiset vastaajat (n = 3882). Pohjois-Savon otoksen osalta olemme hyödyntäneet analyyseissä painoja, jotka huomioivat puutteet edustavuudessa sukupuolen ja iän mukaan. Erityisesti naisia oli otoksessamme runsaasti ja nuorimmat ikäluokat olivat aliedustettuja. Tässä raportissa tarkastellut koetut toimintamahdollisuudet on mitattu ns. capabilities 7+1 mittarilla 4. Kyselyaineiston muihin muuttujiin sisältyvät ikä, sukupuoli, koulutus, ammattiasema ja tulot, kokemus toimeentulosta, tiedot perussairauksista ja terveystyötytymisestä, sekä valituista hyvinvointi- ja terveystittareista (CALY-SWE (Capability-Adjusted Life Years Sweden), EQ-5D-5L, HLS-Q12 (terveydenlukutaito), PSS-10 (stressi) ja WPAI (The Work Productivity and Activity Impairment)).

Lähteet

1. Van Ootegem, L., & Verhofstadt, E. (2015). Perceived capabilities as an aggregated indicator for well-being. *Applied Research Quality Life*, 10, 615–629. <https://doi.org/10.1007/s11482-014-9343-1>
2. Ahonen, T., Mäki-Opas, T., Kouvo, A. & Toikko, T. (2025). Investigating the Capability Approach: How Long-Term Unemployed People in Finland Perceive Their Access to Commodities, Conversion Factors and Capabilities. *Social Indicators Research*, 177, 647–669. <https://doi.org/10.1007/s11205-025-03519-8>
3. Sen, A. (1999). *Development as freedom*. New York: Anchor Books.
4. Anand, P., & Van Hees, M. (2006). Capabilities and achievements: An empirical study. *The Journal of Socio-Economics*, 35(2), 268-284. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2005.11.003>
5. Veenhoven, R. (2010). Capability and happiness: Conceptual difference and reality links. *The Journal of Socio-Economics*, 39(3), 344-350. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2009.11.007>
6. Mäki-Opas, T., Pieper, R., & Vaarama, M. (2022). Exploring the capability approach to quality of life in disadvantaged population groups. *Scientific Reports*, 12(1), 15248–15248. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-18877-3>
7. Kroll, C., & Delhey, J. (2013). A happy nation? Opportunities and challenges of using subjective indicators in policymaking. *Social Indicators Research*, 114(1), 13–28. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0380-1>
8. Rekola, H., Ahonen, T., Holappa, A-S., Kinnunen, K. & Mäki-Opas, T. (2025). Vointimittareiden hyödyntäminen pohjoissavolaisten terveyden ja hyvinvoinnin arvioinnissa. Itä-Suomen yliopiston politiikkasuositus. https://sites.uef.fi/vaikuttavuudentalo/wp-content/uploads/sites/28/2025/03/Rekola_etal_HYPE_EQ5D_Policy_brief.pdf;
9. Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. (2014). Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>.
10. Närhi, K., Kannasoja, S., Kokkonen, T., Rantamäki, N., & Ruonakangas, S. (toim.). (2023). *Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa*. Jyväskylän yliopisto. Sophi, 154. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9712-0>